

פירושי רבינו סעדיה גאון על התורה

מהדורת רס"ג לפירוש הארוך על התורה

ליקט תירגום וחסיף מבוא והערות

יוסף בכה"ר דוד קאפח

מהדורת חרשת מתוקנת

[פעמים] * באה האלף במקום הא כגון אתחבר יהושפט (דה"ב כ לה), האדרש
אדרש (יהונקאל יד ג), אשכים ודבר (ירמיה כה ג) והדומה להם. ומשמוש הבית
שהיא באה במקום מן כמו והנותר בבשר ובלחם (ויקרא ח לב), בקדשים לא
יאכל (שם כב ד). ומשמוש ההא שהיא באה במקום אלף כגון ביד דוד עבדי
הושיע את עמי ישראל (ש"ב ג יח) ענינו אושיע, הנזר כאשר עשיתי (זכריה ז
ג) ענינו אנזר, ודומיהם. ותבא התא בראש המלה כאלו לשלילה ואינה שוללת
כמו הנגלה נגליתי לבית אביך (ש"א ב כז) ענינו נגלה נגליתי, וכל הדומה לזה.
ומשמוש הוו שהוא בא בראש המלה ללא תועלת כמו וחמש עשרה אמת קלעים
(שמות כז יד), ואלה ראשי בית אבותם ועפר (דה"א ח כד), וכיוצא בהם. ויש
שהוא בא במקום או כמו ומכה אביו ואמו (שמות כא טו), ולשמש או לירח
(דברים יז ג) ודומיהם. ומשמוש היור שהיא באה במקום אלף כגון ואסלדה בחילה
לא יחמול (איוב ו י), הכונה לא אחמול, ובמקום תיו כגון ואם לא יגאל הגירה
(רות ד ד). ומשמוש הכף ספוחה לפעל בתחלתו כמו ולא יבאו לראות כבלע
(במדבר ד כ) ענינו טרם בלע, וכחשחית (דה"ב כא טו) ענינו טרם השחית, ובכל
הדומה לאלה אסרש מוכנו במקומו. ומשמוש הלמד שהוא בא במקום מן כמו
הבאים למלחמה (במדבר לא כא) ענינו מן המלחמה, וכן ויבא שלמה לבמה אשר
בגבעון (דה"ב א' יג) ענינו מן הבמה. והיא נופלת במלת שינוי והחלפה תהיה
התחלפה כמה שתהיה בשם עצם או במקרה או בתכלית כמו והיה לדם (שמות ד
ט), והיה לכנים (שם ח יב), וכן והיו למאורות (בראשית א טו), והיו לאתות (שם
א יד), וישימני לאב לפרעה ולאדון (שם מה ח), ומשמוש המם שהיא נופלת בכגון
עד ממחרת השבת (ויקרא כג טו) ויעצר מחרת. ומשמוש הנון שהיא נופלת
בכגון אשר נשברתי (יהונקאל ז ט) ענינו נשברתי, והשין אין בה שמוש אלא היא
במקום אשר כמו שבשעלנו (תהלים קלו כג) וכן שהנחלים (קהלת א ח) ודומיהם.
ומשמוש תחיו שהיא באה במקום היוד כמו ותחיו ישראל (ש"ב כד ט). והנשפחות
בסופי המלים גם להם החלפות כגון ותשליך במצולות ים כל תטאותם (מיכה
ז יט)... ואני סימך על בינת המעיין בספרינו זה, וזה פירוש שלש הידיעות
המביאות את בעלי האמונה לידי שלמות העבודה וזון המושכל והכתוב והמקובל,
ועתה שתשלמתי פירוש כללי שלש ידיעות הללו שאני אפשר לכל מפרש התורה
לדלו לשאד שליחו ראיתי לבבוע בהמדרגה היאר יש לפרש את התורה ושאי

הוצאת מוסד הרב קוק · ירושלים

ספרי הגביאים, ואמר, ליון שיסוד ענינו המקרא הם שלוש הידיעות הללו וכיון שבכל דבור אי אפשר שלא יהיו בו רברים בעלי מובן אחד ובעלי מובן כפול שתרי כל לשון בנחית בצורה זו, ואף התורה כן כיון שניחנה באחד תלשונות, חובה מנסת על כל מי שיבאר אותה שיפרש כפשטן כל המלים שהם בחתאם לכושכלות טקדמוה ולמסורת שבאת אחריה כמלים שהן בעלות משמעות מוחלטת, וכל שהוא סותר אחד מהם הרי ודאי יש לו מובן אחר. ואם אוסיף ביאור לדבר זה, אומר, ראוי לכל מכין לתמוס תמיד את ספר התורה לשי פשט המלים ומפורסם בין אנשי לשוננו והשמושי יותר, כיון שכל ספר מגמתו שיושגו עניניו בלב שומעיהם השגה שלמה, וזלתי אם החוש או השכל גנזי אותו לשון, או אם היה משיא אותו הלשון סותר פסוק אחר ברור או יסותר מסורת הגביאים. וכשהוא רואה שאם יגיה את הלשון כפי פשט המלים יביאמו הדבר לסביר אחד מארבעה אלה שקבעתי חייב הוא לדעת שאין המאמר שהוא כפשוטו אלא יש בו מלה או מלים שהן על דרך ההשאלה, ושיכאשר יפרשנה בסוג מסוגי ההשאלה המביאים אותו יל הנכון, ישוב הכתוב ההוא להיות מסכים עם המוחש והמושכל ולפשטי הכתובים ולמסורת. ואחרי ענין זה הנני מקדים דוגמא לארבעת אלו, דוגמת השער הראשון הוא מה שני' ויקרא האדם עם אשתו חוה כי היא היתה אם כל חיה, אם גניח "אם כל חיה" כפי הפשט המקובל תהיה נגד המוחש, שתרי זה יתחייב שתארי והשור והחמור וישאר החיות הם בני חוה, וכיון שאין שום דרך לפרש נגד המוחש היכנוג שכלולת בפסוק מלה נסתרת [מצאנת המעיין בפירושו. ודוגמת השער השני מה שני' כי ה' אלהיו אש אוכלה הוא (דברים י כד), אם גבין את זה כפי פשטי המלים יכחישמו השכל ויבטלהו, כי השכל מחייב שכל אש מחודשת ושהיא זקוקה ונצרכת למקיים ושהיא סובלת השינוי, אחר שכבר הוכיח השכל שהכורא לא שייך בו שום רבר מכל זה, אבל כשנבין שיש בתוך הלשון מונחים מושאלים או יתאים המושכל לכתוב. וממה שמדגים את השער השלישי הוא מאמר ה' יתרוםם ויתעלה לא תנסו את ה' אלהיכם (דברים י טז), והרי זה לשון פשוט. אבל כאשר אמר אח"כ הכיאו את המעשר... ובהגוני נא בואת (מלאכי ג י) ידענו שיש למלה זו ענין זולת הפשט, שעל ידו תובן ותתאים לשש החזרה כמו שנבארנו במקומה. וממה ששיך לשער הרביעי מה שהזהיר ה' לא תבשל גדי בחלב אמו (שמות כג, יט, לד כו. דברים יד כא), ובא בקבלה לאסור כל אכילת בשר עם כל חלב, וכיון שהמסורת מסורה נושאה בהתאם למה ששמעו וראו, חובת עלינו לחפש בכתוב אופן ההשאלה כדי שיתאים למסורת הגביאים וכמו שאבאר בתוך הספר]...